

KUSTBON

Veckotidning för svenskarna i Estland.

Femte årg. N:o 23	Prenumerationspris. Helt år Emk 144:—. 1 månad „ 12:—. I Sverige: Helt år Kr. 9:—. 1 månad „ 0:75. I Finland: Helt år Fmk 18:—. 1 månad „ 1:50.	Utkommer varannan onsdag. Redaktion: N. Blees, Riddaregatan 3, Reval. J. Nyman (ansv.), Ekenäs, Finland.	Annonspris. 2 mk per mm. I Sverige: 10 öre per mm. I Finland: 30 penni per mm. För annons, som införes 10 eller flere ggr, räknas 20 % rabatt.	2 augusti 1922
------------------------------------	--	---	---	-------------------------------------

H. H. Ärkebiskopens besök på Ormsö.

Vår lilla och undångömda ö har upplevat historiska dagar. Svea rikets Ärkebiskop har hedrat och glatt oss med sitt besök.

I skrivelse till pastorsämbetet hade tiden för ankomsten bestämts till lördagen den 8 juli. Men redan torsdagen den 6 kl. 4 e. m. kom telefonmeddelande från Saxby fyrbåk, att en större motorbåt med Ärkebiskopen ombord låg därutänför och tagit last ombord. Efter en avstickare till Dagö skulle den höge gästen redan kl. 8,30 e. m. samma dag anlända till Rälby hamn på Ormsö. Det blev, förstås, ej så litet uppståndelse och på vissa håll även lite nervositet för att få allt att gå i lås. Ryktet om den omedelbara ankomsten måtte dock hava berott på något missförstånd: först sent på fredagskvällen kunde H. H. Ärkebiskopen hälsas välkommen på Ormsö mark. Dagöbesöket hade utsträckts på lägre tid, då även det fordom svenska Kertell besökts och tagits i skärskådande. Några svenskar hade även anträffats. En av resällskapet, Estlandssvenskarnas gamle, gode vän, rektor Gideon Damell från Uppsala, hade härifrån på cykel gjort en avstickare till det förr svenska Roiks.

Lördagen d. 8 juli använde H. H. till att bese kyrkan samt närmast belägna bondgårdar. Även Hullo skola hedrades med besök.

Söndagen d. 9 juli, installationsdagen, ingick med strålan-

de sommarväder. Redan kl. 8-tiden sutto personer i kyrkan för att i god tid tillförsäkra sig plats. Efteråt blev även den rymliga helgedomen så fullpackad som kanske aldrig tillföre. Kl. 10,30 f. m. intågade processionen, bestående av Ärkebiskopen i full ornat, med pastor John Klasson vid sidan, de assisterande prästerna, prosten Nils Linderstam från Reval, den estniska biskopens representant, docent Tennmann från Dorpat samt pastorererna Tammenbaum från Nuckö och von zur Mühlen från Hapsal, dessutom medlemmar ur Ormsö kyrkoråd. Till taget anslöto sig H. H. Ärkebiskopens följeslagare från Sverige, Dr Ekstrand med söner, ägaren till motorbåten Palar, med vilken överresan företagits, samt andra. Även en tidningsman från Sverige hade infunnit sig. Även från Nuckö och Hapsal hade folk kommit för att få se en skymt av stäten.

Det vore för litet sagt, att Ärkebiskopens installationstal var gripande. Nej, ännu mer, det kom från hjärta och gick till hjärta — de flestas ögon voro tårade. Dessutom fick församlingen till sin stora förvåning höra en ingående redogörelse över sin kyrkas förflutna och en förklaring över alla kyrkans alligatoriska bilder och figurer. — Ett rörande intryck gjorde Ärkebiskopen genom att framme vid altarringen bereda sittplatser åt småbarn och åldringar. Det gick en våg av oförstådd beundran över denna medkänsla med de svaga och små. De senare hade ju försökt komma härligheten så nära som möjligt och ögonen stodo formligen på skaft. Men

även de äldre voro i detta avseende nästan lika nyfikna; vem hade förr sett dylik härlighet inom Ormsö kyrkomurar! Vad som i hög grad bidrog att förhöja det hela var, att musiken utfördes av Ärkebiskopens egen son.

Efter predikan av pastor Klasson på svenska och docent Tennmann på estniska samt altartjänsten sammanvigde Ärkebiskopen trenne brudpar, det ena från byn Kärrslätt, det andra från Dyby. Att vara sammanvigde av Sverges Ärkebiskop, är ett minne, som dessa äkta par kunna minnas både med stolthet och glädje.

I middagen å prästgården deltog omkring 15 personer, även representanter för Estlandssvenskarna. I sitt bordstal uttryckte Ärkebiskopen den förmodan, att han nog vore den första svenska ärkebiskop, som besökt Estlands svenska bygder, men behövde han därför ej bli den sista.

Kl. 6 e. m. anlade Ärkebiskopen med åtföljande andliga till bönehuset i Kärrslätt. Först talade prosten Linderstam, sedan Ärkebiskopen. Det var rörande att se det enkla folkets okonstlade uttryck av glädje och förvåning över, att en „så hög man” kunde vara så folklig och så tala till deras innersta känslor. På sitt mästertliga sätt sjöng Ärkebiskopen sedan, ackompanjerad av sin son, P. Gerhardt's sommarsalm N:o 643 i bilagan till svenska psalmboken. Det var nog första gången, de flesta hörde en på ett så konstnärsfullt sätt utförd sång.

Ärkebiskopen avtackades i utvalda ordalag av Kärrslättborden Johan Hörnström.

Denne yttrade, att han redan som skolbarn kommit att särskilt tycka om bokstaven „S”, därför att det var början till orden Sverige och Stockholm. Till dessa två kära S hade nu kommit ännu ett tredje S, som inte skulle glömmas så snart. Och till detta „S”, begynnelsebokstaven till Söderblom, ville han hava framfört sitt eget och de närvarandes uppriktigaste tack. Dessa okonstlade ord måtte hava rört H. H. Hörnström fick vidkännas en kraftig handtryckning och sedan han fått säga sitt namn undrade H. H., om han ändå icke vore en „Hörnsten” här i Kärrslätt. — Den minnesrika samvaron avslöts med sången „Jag är en gäst och främling” etc.

Sedan inbjödes Årkebiskopen och följde till den närbelägna bröllopgården, där den höga gästen fick sätta sig på hedersplatsen bakom långbordet under den glittrande bröllopskronan. Både mat och dryck gjordes all heder och sedan fick det lyckliga brudparet mottaga ännu en varm välgångsönskning på levnadsfärden. Efteråt besåges bröllopgårdens, bonden Hallmans, präktiga uthus och ladugård. Visthusbodens diverse matförråd avprovades och berömdes. Och vid avfärden utbringades ett det allra mest välmentat leve för H. H. Årkebiskopen och gamla moderlandet Sverige.

Vi hava förut redan hört om talas, att Sveriges Årkebiskop skulle vara mer än vanligt utrustad på alla sätt, och nu hava vi själva sett och hört allt med egna ögon och kunna intyga, att han är vida mer än så. Och vi vetta, att vi i honom hava en vän och fader, vars hjärta klappar varmt för de efterblivna landsmännen borta i österled. Och vi våga hoppas, att H. H. skall med tillfredsställelse minnas de två korta dagarna på vårt Ormsö.

Ormsö.

Svenska Estland håller på att återupptäckas av stamfränderna. I pingst fingo vi glädjas åt besök från Helsingfors, då Nyländska studenter och lärare gjorde en påhälsning här. Torsdagen d. 8 juli hade vi ett

kortvarigt besök av professor Georg v. Wendt och redaktören samt riksdagsmannen John Österholm. På kvällen höll de föredrag i Hullo skolhus. Skada bara, att så litet folk visste om besöket och gingo miste om de varmhjärtade talen. Nu har vår gamle gode vän rektor Gideon Danell från Uppsala igen anlant hit i sällskap med arkitekt Jakobsson för att under några veckor uppteckna och åt eftervärlden bevara såväl språkliga som andra egenheter. Allt nya och nya trådar knyts med stamfränderna både i Sverige och Finland. Mätte de delgiva oss den kraft, förutan vilken vi ej kunna fullgöra vår kamp för vårt språk och stams fortvaro och bestånd!

Joel N—n.

Från Wichterpal.

Från och med d. 1 augusti tar nya skolåret sin början och från och med samma dag slutar undertecknad, som har fått tjänstledighet för vidare utbildning vid lärarseminariet i Nykarleby i Finland, sin officiella verksamhet på nämnda ort.

Platsen står ledig och den svenska klassen utan lärare.

Katarina kommer väl tillbaka till vintern att förestå internatet? Tänk på dessa några hjärtegodas svenska hem, där det var ett nöje vandra förbi, se röken stiga upp mot höjden. Trots allt kalla de sig ju än för svenskar.

Vem vill intaga platsen som ställföreträdare för läraren i Wichterpal? Härmed sändes en vädjan till svenskhetens pionärer om anhållan om lärarekandidater på Wichterpals svenska skola. I slutet av juni avgick ett brev i ifrågavarande ämne till frk. Ida Kivaremes, Mora. Svaret har nog ännu ej hunnit fram.

Var finns den vidsynte vän, som än vill lägga i dagen något av sina krafter för Korkis och Wichterpal?

Läraren! (lärarinnan!) bör vara kunnig i estniska språket. Och anmälningarna böra ske till Wichterpals skolråd, vars

ordförande undertecknad tillvidare är.

Vilken ställning vi än intaga och var vi än befinna oss i världen så vilja vi höja vår skål för Wippal.

„Farväl, I vänner, som ment mig väl!

Jag än er känner, farväl, farväl!”

I juli 1922.

A. Samberg.

Svenska skolan i Reval

börjar måndagen den 28 augusti kl. 10¹/₂ f. m. Första dagen samlas barnen på Riddaregatan 3. Barn till första klassen böra anmälas på biblioteket, Riddaregatan 3, alla torsdagar kl. 6—8 eller på Svenska Folksekretariatet alla dagar kl. 11—2. Barn från landet kunna antagas till V klassen. Sökande till VI kl. bör avlägga prov. Anmälningarna böra göras i tid.

Skolstyrelsen.

Ett svar på Genmålet i Kustbon N:o 22 1922.

Ärade Redaktör! Ehuru jag anser spalterna i den lilla tidn. „Kustbon” vara värda uppbyggigare artiklar än „smutskastning”, så ber jag dock än en gång Eder intaga följande.

Då man läser artikeln „Svenska kustbor”, N:o 34, 1921, grundat på Päevaleht, så får man ej någon annan uppfattning än den att Nargöborna äro tjuvar och strandrövare, vilka borde „spikas vid skampålen”. Innan „Svensk” i Kustbon anför detta, så borde Ni, herr Svensk, ha gjort Eder — först och främst — underrättad om verkliga förhållandet, helst Ni säger Eder ej ha kunnat tro det vara sant, som Päevaleht skrev, och ej fört vidare förtälet i en så utbredd tidning, som Kustbon, utan i stället påvisat det otillbörliga i hatet emot det svenska folkelementet i allmänhet och Nargöborna i synnerhet. Nu däremot, då saken förhåller

sig så, att Nargöborna varken äro tjuvar eller strandrövare så söker Ni i genmälet giva den songliga saken sken av varning och ej, såsom det i verkligheten är, en grov beskylning av obefintligt brott. Ni finner det i genmälet vara helt naturligt, att jag tager landsmän i försvar! Likaledes anser Ni Eder själv för en obefintlig person! De beskylningar som Ni slungat ut emot mig bära ej vittne em, att jag huggit i vådret eller träffat oriktig person.

För det andra ber jag att få framhålla det, att Ni i genmälet säger Eder ej kunna draga till minnes Edra mindre vackra oändomen om Nargöborna hösten 1914 i en finländsk tidning, utan säger Eder hava fått de bästa intryck ifrån Edra besök på Nargö. Det var icke skrivet av Svensk, men väl av samma person, som nu kallar sig Svensk. Det är taktlöst och fejt att dölja sig under många fingerade namn, då man vill påvisa fel i samhället och klandra. Den som ivrar för det rätta, måste själv komma fram i ljuset, så att alla veta, vem det är som fordrar, att oskyldiga svenskar skola „spikas vid skampålen”. Det vore men än billigt begärt och även lagligt, helst då undertecknad i ägenskap av försvarare icke döljer sitt namn.

Ja, herr Svensk, Ni är i verkligheten ett frågetecken, även för mig, och det i mera än ett avseende.

Stockholm, den 11 juli 1922.

F. D. Berg.

Skördeutsikterna.

Skördeutsikterna se i allt lovande ut i år. F. n. håller man över allt på med höskörden, som dock rätt mycket hindras av regnväder.

Svensk lärare eller lärarinna,

kunnig i estniska språket, sökes som vikarie för den svenska klassen vid Wichterpals folkskola. Anmälningarna sändas till Wichterpals skolråd.

Runö.

I „Västra Nyland” ingår nedanstående livfulla skildring om Runö av riksdagsmannen, rektor John Österholm, vilken vi tega oss friheten avtrycka:

I kvällningen passerade vi Dünamünde och satte kurs på Runö. Vinden låg emot, men kantrade småningom och blev förlig. I den månljusa natten gingo vi med god fart över vatten, som minsvepts endast av vintrarnas is och höstens stormar. En kringdrivande minas sades uppehålla sig i trakten av Runö och en ångare hade nyligen blivit sprängd ett stycke längre norrut i riktning mot Arensburg. Allt gick dock väl och på morgonsidan ankrade vi under dynerna på östra stranden utan skydd för Rigabuktens väldiga vatten. Ty Runö har ingen hamn.

Mer än 100 km. till Riga och 70 till Arensburg — med sådana avstånd till närmaste hamn framlever Runöbon sitt liv. Fullständigare kan knappast isoleringen bli. Man måste ha detta i minnet och dessutom komma i håg, att det är ännu längre väg till närmaste ort, där stamfränder bo och svenska talas, för att förstå Runöfolket. Det är just denna fullständiga avskildhet från yttervärlden som gjort ön till det etnografiska museum som den är och bibehållit dess språk i de former, som icke mycket skilja sig från vikingatidens.

På stranden har samlats en nyfiken skara, som undrar om det är Nathan Söderblom, Sverges ärkebiskop, som kommer, ty han väntas hit i dag. Vi hälsas i alla fall hjärtligt välkomna och vandra upp till byn. Stranden är på östra sidan hög med dyner och flygsand, som hålles i styr av en präktig tallskog, som estniska regeringen kastar lystna blickar på. Runö tillhör nämligen Estland. Visserligen har även Lettland önskat äga ön och dess framtida öde i detta avseende är ännu icke slutligt avgjort, men det förefaller som om den skulle komma att stanna hos den estniska republiken, inom vars gränser också det övriga aibofolket har sitt hemvist. Efter en stunds vandring komma vi fram till byn och härifrån kan

man se havet vid västra stranden. Ön är ungefär 3 km. bred. Längden är 5 km. Landet är på västra sidan lågt med lövskog, åkerfält och vida ängsmarker, på vilka väldiga massor djur beta och längst borta den ödsliga stranden, invid vilken jalorna ligga förankrade, nödortfittigt skyddade för sjögången av några undervatensgrund. Byn ter sig utomordentligt pittoresk och anslående. Man får en förmimelse av Söderhavsoarna. Det är den frodiga vegetationen, de små halmtäckta stugorna, känslan av någonting fjärran och avlägset som skänka detta exotiska intryck. Här bor alltså Runöfolket, sammanlagt 268 själar. Bosättningen är uråldrig och sträcker sig, Gud vet hur långt tillbaka i tiden. Språket är, som sagt, ålderdomligt. För främlingen är det obegripligt, om ock man urskiljer en del ord, som man förstår. Det mest betecknande är diftongen „oa” som träder i stället för „å”. T. ex. „No goa ni hänt härso häim, toa goa ni oak häi” (nu går ni och hämta hästarna hem och så går ni och kör hö). Man kommer dock tillrätta med Runöborna, ty de flesta av dem tala högsvenska, som de lärt i skolan, där prästen tjänstgör som lärare.

Hemmanen äro till antalet 27; flere äro dock delade. Gårdarna ligga tätt intill varandra och envar av dem har sin rökstuga, ur vilken röken kväller ut genom dörren och där allt är svart av sot, som hänger som glänsande toppar från taksparrarna. Här hänger till rökning fisk, fågel och fläsk, men framförallt sälskinn, som skall användas till skor. I röken blir sälskinnet starkt och får en vacker mörkbrun färg. Men rökningen tar sin rundliga tid. I regeln skall skinnen rökas i fem år, men ibland räcker det sju, innan det sys till skor. I stugor och bodar ser man en hel del don och grejor, som skulle försvara sin plats i vilket museum som helst, fiskredskap av underligaste form, husgeråd av respektabel ålder mitt ibland allehanda kram, som köpts i Riga eller Arensburg. Roligast äro gevären. Runöborna äro goda sälskyttar, som före kriget utsträckte sina skyttefärder ända till östra delen av

Finländska viken, men de skjuta ännu med flintlåsgevär. Bössan är en liten lustig pjäs av grov kaliber och med en alldeles obetydlig kolv, som vid siktningen hålles framför ansiktet. Man skall klämma stadigt om kolven när skottet går, ty eljest får man näsan sönderslagen vid rekyl. Det fordras jägarskicklighet för att få skott på sälen med ett gevär, som icke skjuter säkert på längre håll än 100 steg. Några militärgevär av japansk modell funnos sedan något år på ön, men de flesta använda ännu de gamla flintlåsgevären.

Jordbruket, som här skötes av kvinnorna, likasom på Ormsö, är synnerligen primitivt, men förser dock i regeln befolkningen med bröd. Man fäster sig vid de stora massorna husdjur. Enligt hävd har varje hemman rätt att hålla 6 hästar, 6 kor samt ett visst antal svin, får, gäss och hundar för säljakten. Det blir mer än 150 hästar och sammanlagt 3,000 djur i den lilla byn! Fodret räcker ju inte för sådana massor och därför äro de små hästarna och korna på våren magra som jakthundar. Men det skulle inte falla Runöbon in att minska djurantalet. Han behöver visserligen inte så många hästar, men då det en gång så är sed...

Det finnes väl intet folk i världen, som är så konservativt som Runöborna. Århundraden glida här förbi utan att förändra seder och bruk och man känner sig helt förbryllad att med ens bliva ställd inför de älderdomligaste vanor, de enklaste levnadsförhållanden och den sällsammaste samhällsordning. Runö har sedan äldsta tider lyckats förverkliga den moderna drömmen om en kommunistisk samhällsförfattning. Privategendomen inskränker sig till kläderna på kroppen, pipsnuggan och geväret, allt övrigt hör hemmanet och byn till. Alla större arbeten utföras genom „talko“, byggvarsarbeten och skörd, fårklippning, o. s. v. Inkomsten av sälfångsten är byns gemensamma egendom och fördelas mellan alla dess invånare. Jag såg några pojkar springa hemåt från stranden med en blodig slamsa uppträdd på en pinne. Det var deras andel av späcket av ett par sälar,

som gått upp på stranden och fallit för flintlåsgevärets blykolor. Skytten behåller endast skinnet för egen räkning.

Ja man blir förbryllad, när man lär känna Runö. Intet bråk och inga strider oroas folkets sinnen. Kulturlivets rastlösa ävlan och kamp når ej fram över havet till den ensliga ön. Alla äro likställda, ingen avundas den andra någon ting. Prästen är från Sverige — förr var han från Finland — och „länsmannen“ är en Runökarl, som väljas för tre år och hans myndighet och ära är ej stor. Vid „landskapet“, Runös riksdag, behandlas gemensamma angelägenheter och där går det till som fordomtima vid ting. Jag närvar vid ett landskapssammanträde och glömmer aldrig det förvirrande intrycket av „förhandlingarna“. Ett sorl av röster, som steg och saktade av, tog till och blev larm. Men ett yttrande, som någon skulle ha hört, förekom icke. Länsmannen lyckades emellertid ur brusets av röster framleta menighetens åsikt och fastslog den.

Livet på Runö går sin gång i stilla frid. Sällan händer där någonting. Hyfsade seder äro folkets prydnad. Någon sällsynt gång kan olyckan vara framme att en karl super sig full och ställer till bråk och då stoppas han in i „skithuset“ (uttalas med hårt k) d. v. s. fängelset. Det är en liten koja med två låga rum, i vilka man inte kan stå upprätt. För de små gluggarna äro rostiga järngaller. Det är nu två år sedan där senast funnits någon och det längsta fängelsestraff som någon suttit av är ett dygn.


Praktfull är kvinnornas nationaldräkt med dukarna, huvan, de blommiga mönstren i tyget o. s. v., men jag avstår från att skildra den, ty jag äger ej den nödiga sakkänedom. Den bäres i helg och söcken, men männen använda sin nationaldräkt, den gråa vadmalskostymen med svarta band kring krage och fickor endast vid högtid.

Dagen har gått under vandringar i byn och på de vida markerna utmed västra stranden. Det har begynt kvällas. Fyren tändes och en blå skymning lägrar sig över havet, över

fält och gårdar. Jag vandrar med Henrik Berents, som berättar sina öden och äventyr på vintern 1916. Runökarlarna hade gått ut på sälisen och hade haft god jaktlycka. Men så kom oturen. Dimman svepte fram över det öde isfältet och karlarna förlorade känningen av varandra. Henrik Berents kom bort från sitt jakt-sällskap, gick och gick i timmar, det blev natt och morgonen kom, men ej ett spår fann han av kamraterna. Slutligen nådde han land vid Domesnäs, dödstrött och uthungrad. Tyskarna höllo då Kurland besatt och togo fast Henrik Berents, som under till synes misstänkliga omständigheter kommit i land på kusten. Han skickades som krigsfånge inåt landet ända till Mitau. Här fick han komma till tals med fältmarskalken själv, med Hindenburg. Och som de båda voro duktiga karlar kommo de väl om sams och Hindenburg tog Henrik Berents i hand och sade: „Du får fara hem“. Men detta hade fältmarskalken icke gjort förgäves. Ty när Henrik Berents kom hem, glömde han inte välgärningen. Han tog ned sin sälbössa från väggen och styrde om att den kom i väg till Mitau med adress till fältmarskalken. Den skulle han ha som minne och vängåva av Henrik Berents. „För se Hindenburg, det var en riktig karl“.

Svenska skolan i Reval

öppnar i höst även en sjätte klass. Skolan börjar den 28 augusti, då barnen, samlas i gamla skolan, Riddaregatan 3, kl. 10 f. m. Även barn från Nuckö och andra svenska orter, där 5:te och 6:te klass saknas, äro välkomna. Anmälningar av nyinträdande och sökande till högre klass böra göras före den 28 aug. på Riddaregatan 3 alla torsdagar kl. 6—8 e. m. eller skriftligen till Svenska Folksekreteraren.

 Nästa nummer av „Kustbon“ utkommer efter två veckor.